

Het NMOotje 10(3): 4-17 (2005.)

De oostkust en haar duinen : kleine reflecties over kust-urbanisatie, natuurbehoud en de zwinbosjes (vervolg).

Emmanuel Dumoulin

Fill each of us with love for our true Self, which includes all of the creatures and plants and landscapes of the world. Fill us with a powerful urge for the wellbeing and continual unfolding of this Self.

John Seed (uit 'Invocation')

Hieronder het 'vervolg' van het artikel waarvan het 'eerste deel' verscheen in het vorige NMOotje (Dumoulin 2005). In deel één ging het voornamelijk over de geschiedenis van de verkaveling van de oostkust en de gevolgen ervan voor de duinen. Verder werden enkele 'emoties' errond en aspecten van het 'bewustzijn' omtrent natuurbehoud nader beschouwd. In dit 'vervolg' vind je bespiegelingen over natuurbeheer en worden enkele suggesties voor de herinrichting en het herstel van de 'zwinbosjes' tot 'volwaardig' (vol van waarde) openbaar natuurgebied, gegeven. Af en toe is de tekst wat 'brainstormerig' opgevat. Maar laat u zich daar vooral niet door afschrikken, misschien zelfs worden interessante associaties bij u uitgelokt en stelt u zich open voor het in onze tijd zo noodzakelijk geworden 'utopisch' denken, met het vooruitzicht om een toekomst te kunnen opbouwen vanuit de rijke mogelijkheden van de mensheid en niet vanuit zijn verlamdende beperkingen veroorzaakt door een heersende sociale barbarij (M. Bookchin).

Visies over natuurbeheer

Om een natuurgebied te gaan beheren wordt door een zogenaamde 'beheerscommissie' een 'beheersplan' opgesteld en worden 'beheersmaatregelen' getroffen. Deze begrippen zijn gemeenzaam in kringen van 'natuurbeschermers'; niettemin kun je er toch een soort ongerijmdheid in opmerken. Inderdaad, het 'beheers' in deze woorden is lastig en doet denken

aan vakjargon uit de economische wetenschappen. Hier wordt dan meestal bedoeld : van boven opgelegde controle en (onderdrukkende) disciplineren om een commercieel doel (maximale winst) te bereiken. Een dergelijke houding tegenover de 'natuur' is geheel ongepast. Wie 'verwondering' en 'ontroering' in de 'natuur' heeft ervaren kan voortaan niet anders meer dan haar benaderen in bescheidenheid, met respect en zachtzinnigheid, in een sfeer van werkelijke onthaasting (de esthetiek van de langzaamheid) en uiteindelijk verstillig. Onze cultuur is er evenwel steeds op uit om de 'dingen' te beheersen, wij zijn niet gewoon meer een afwachende houding aan te nemen en goed te luisteren en te kijken naar wat deze 'dingen' ons te vertellen hebben vooraleer te handelen. Laat je de 's' weg uit 'beheers', dan wordt het 'beheercommissie', 'beheerplan' en 'beheermaatregel', woorden met een al veel mildere connotatie. Of spreken we misschien beter gewoon van **participeren aan de natuur** zoals Wim Zweers (1995) dit heeft uitgewerkt ? Hierbij indachtig dat ook wij 'natuur' zijn, maar door ons denkvermogen daar een 'bijzondere' plaats in nemen.

In de opvattingen over natuurbeheer zijn een aantal tendensen te onderscheiden. Ik geef er hier enkele, samen met commentaar, summier weer. Voor uitgebreider technische en theoretische uiteenzettingen over duinenbeheer verwijs ik naar De Raeve 1989a, b, c, 1991; Doody 2001; Herrier 1989; Herrier & Thomas 1995; Herrier & Killemaes 2001; Herrier *et al.* 2001; Provoost *et al.* 1996, 2002, 2004; Provoost 2004; Provoost & Bonte 2004 en Martinez & Psuty 2004.

1) De huidige 'natuur' is het gevolg van processen in tijd en ruimte. Dit tijdsverloop, *in casu* de natuurlijke evolutie naar een 'optimaal' (voor zover dit definieerbaar is) landschap, kan niet gestopt worden. Duinbiotopen echter bestaan bij de gratie van hun instabiliteit, dit wil zeggen doordat deze processen voortdurend onderbroken worden. Duinnatuurherstel kan dan ook pas te gronde gebeuren door op een vrij drastische manier de '(duinen)natuur' terug alle ruimte te geven voor zelfregulatie; met andere woorden haar de vrije loop naar 'verjonging' ononderbroken toelaten.

2) Door voornamelijk het toedoen van de mens is de 'toestand' van de 'natuur' nu eenmaal geworden tot wat ze is. Laten we met behulp van onze technisch-wetenschappelijke kennis de nodige stukken 'natuur' in stand houden of herstellen; een soort modernistisch optimisme van 'we redden het wel met de wetenschap'. De uitdrukking van een technocratische en economische visie en ingesteldheid, gericht op controle, manipulatie en efficiënt management van de economie van de 'natuur'. Hoe uitgekiend het hierop gefundeerd natuurbeheer ook mag zijn, het blijven in zekere zin lapmiddellen want langzaam maar zeker verdwijnt deze 'natuur' toch omdat de evolutie ervan, geactiveerd door 's mensen stabiliserende invloed (althans voor wat de duinen betreft)

onomkeerbaar is. Natuurbeheer wordt in dit geval ook een activiteit *ad infinitum*.

3) Tegenwoordig wordt natuurbehoud steeds meer benaderd vanuit een 'ecosysteemvisie'. Hierbij wordt uitgegaan van de processen en relaties tussen de niet-levende (klimaat, landschapsvormen, grondwater, bodem, ...) en de levende (fauna en flora) 'natuur'. Ook de geschiedenis van de menselijke invloed op het landschap wordt in rekening gebracht. Alle verzamelde ecologische informatie dient vervolgens als kader waarbinnen een natuurbeheer-politiek gevoerd kan worden. Belangrijke lacunes hierin zijn evenwel onze kennis over de vaak complexe en moeilijk te achterhalen interacties en relatienetwerken tussen de componenten van fauna en flora; met andere woorden over een ecosysteem waarin weinig dingen 'vaststaan': onvoorziene gebeurtenissen, verrassende onmogelijkheden, noodlottige ontwikkelingen en nooit verwachte toevalligheden de plannen doorkruisen ... Of ook zoals Meffe & Carroll (1994) het zeggen: « *Ecologische systemen zijn complex, dikwijls individualistisch en vooralsnog onvoorspelbaar buiten beperkte veralgemeningen. (...) Onzekerheid is een inherent deel van de ecologie en van de conservatie* ». Veel bijkomend onderzoek zal nodig zijn (vgl. Mees & Seys 2001), en niet altijd goed begrepen ecologische processen zullen moeten geïnterpreteerd worden, niet zonder 'gevaar' voor het hierop afgestemde beheer. Misschien blijft in dit opzicht veel uiteindelijk toch 'natte-vingerwerk'? Een ecosysteemvisie-benadering vraagt bovendien heel veel ruimte; maar hebben wij die aan onze kust nog? Het begrip 'ecosysteemvisie' klinkt mooi, maar hetgeen de inhoud beoogd is misschien onhaalbaar? Of, de discrepantie tussen het 'promoten' van een visie en de concrete 'uitvoering' ervan!

Dat wetenschappelijke kennis bovendien relatief is demonstreert onderstaand veelzeggend citaat uit Wilhelm Schmid (2005):

«Wetenschappelijke kennis staat nooit definitief vast. Kennis heeft een geschiedenis, gekenmerkt door velerlei ontwikkelingen, pijnlijke vergissingen en fundamentele vernieuwingen. Het is bijzonder onaannemelijk dat deze geschiedenis uitgerekend in het huidige tijdsgewricht haar eindpunt bereikt. Zeker is slechts dat de kennis altijd weer door volgende kennis wordt ingehaald, zodat het onverstandig is om het leven te sterk aan zijn huidige verschijningsvorm te binden. Kennis is onafhankelijk van de menselijke toegang tot een object, van door mensenhanden gemaakte instrumenten en meetmethoden. Er is maar één ding zeker: de instrumenten van vandaag zullen morgen reeds in een museum te bezichtigen zijn.»

4) In toenemende mate wordt vandaag ook gestreefd naar een zogenaamd 'geïntegreerd kustzonebeheer' (vgl. onder andere Clark 1996, Cicin-Sain &

Knecht 1998, Kay & Alder 1999). Hierbij worden de belangen van de verschillende actoren of 'stakeholders' (natuurbehoud, toerisme, bouwsector, waterwinning, havenactiviteiten, visserij, zandwinning, enz.) tegenover elkaar afgewogen om (zo wordt althans vooropgesteld) te komen tot een zo min mogelijke degradatie van het (kust)milieu. Bij het lezen van bovenstaande literatuur en van rapporten in dit verband over de Belgische kust (vgl. Paradis *et al.* 2001, Anonymus 2003) krijg ik stevast het gevoel dat economische objectieven als het draagvlak van de 'bedrijvigheid' beschouwd worden, en niet andersom dat 'natuur' en milieu in wezen het fundamentele draagvlak uitmaken, met andere woorden dat natuur- en milieubeleid grensstellend dient te zijn voor het economisch beleid (W. Zweers). Ecologisch halfslachtige, antropocentrische (slechts ten behoeve van wij mensen) compromis-oplossingen zijn hier onvermijdelijk het resultaat van. Socio-economische doeleinden prevaleren nog té veel.

Geïntegreerd kustzonebeheer wordt steeds gekaderd binnen 'duurzame ontwikkeling' (sustainable development). De definitie hiervan is : *Een ontwikkeling die in de behoefte van de huidige generaties voorziet zonder daarbij de behoeften van de toekomstige generaties in gevaar te brengen* (Brundtland 1987). Het begrip omvat ecologische, sociale en economische dimensies en sluit aan bij de realiteit waarin mensen leven. 'Ontwikkeling' echter betekent in westers-economische termen 'groei'. En dit terwijl de exploitatie van de Belgische kustzone, wil men rekening houden met de 'natuur', veel beter zou afnemen; zelfs een 0-groei volstaat eigenlijk al niet meer. Het lijkt wel haast onmogelijk om onze huidige economie te combineren met de zorg voor 'natuur' en milieu.

Met 'duurzaam' wordt in de communicatie vaak nogal 'trendy' gejongleerd ('duurzaam kustbeheer', enzovoort ...). Naarmate de uitdrukking echter steeds meer op een breder domein van toepassing wordt verklaard, wordt de precieze betekenis ervan onduidelijker, en komt ook de expliciete (ethische) betekenis ervan steeds minder naar voren (M. Drenthen). Met andere woorden op de duur dekt de vlag de lading niet meer, en wordt het louter schermen met een modebegrip.

5) 'Natuurlijk' beheer betekent vandaag veelal het inzetten van grote grazers (schotse hooglanders, galoway runderen, Shetlandpony's, geiten of schapen). Veel hiervan gebeurt vaak nog op vrij experimentele basis en moet wellicht nog verder op punt gesteld worden.

De zwinbosjes als publiek domein

Veel mensen (vaak de bezitters van een hond) en in het algemeen ook de toeristische sector van Knokke-Heist hebben schrik dat nu de 'zwinbosjes' natuurreservaat zijn geworden de toegankelijkheid drastisch aan banden zal gelegd worden. Mooie en waardevolle 'vrije natuur' is er in principe inderdaad voor iedereen : een gedachte die ons ook nauw aan het hart ligt! Maar ... omdat ze in deze tijd vaak zo erg beschadigd is en er (bij ons) nog maar weinig restjes meer van zijn, is het zinvol om haar tegen diezelfde 'iedereen' –en immers ook gewoon 'zomaar' omwille van haar eigen intrinsieke waarde– te beschermen. Vanwege de 'vervreemding' (zie eerste deel, Dumoulin 2005) is niet 'iedereen' er evenveel van doordrongen dat deze 'natuur' beschermd moet worden willen we haar (bij ons) niet kwijtspelen. Stellen we het behoud of herstel van de toch al zo schaarse duinnatuurwaarden centraal dan betekent dit dat voor de 'zwinbosjes' een aantal maatregelen [waarbij 'maat' staat voor '(natuur)vriend(elijk)' en in bepaalde 'mate'] getroffen zullen moeten worden. Vanuit mijn eigen zienswijze laat ik enkele 'losse' beschouwingen hierover de revue passeren.

Naast een algemene aanpak van de vergrassing en verstruweling van de 'zwinbosjes' zullen er ongetwijfeld ook werkzaamheden nodig zijn om het gebied enigszins te herstellen en her in te richten, zoals :

1) Het uitbreken (en netjes ruimen, ter voorkoming van het puinprobleem) van de uit WO II daterende betonbanen doorheen de duinen. De kosten hiervoor kunnen mogelijks gerecupereerd worden uit een speciaal fonds voor (jawel) oorlogsschade. Vanuit geschiedkundig oogpunt wordt wel eens geopperd dat deze betonbanen een oorlogshistorische waarde hebben, en het volledig uitbreken ervan jammer zou zijn. Persoonlijk verkies ik in de context van de 'zwinbosjes' natuurherstel boven het conserveren van deze (hier overigens weinig relevante) overblijfselen.

2) Voor de meeste plaatsen in het gebied bestaat momenteel nog het 'vrije-toegang-regime'. Een aantal hiervan, onder andere kwetsbare duinpercelen gelegen tussen de zeedijk en Tobroek, zouden selectief kunnen afgesloten worden met een 'bescheiden' psychologisch bedoelde omheining (één ijzerdraad) omdat er sinds lang een chronische overbetreding heerst (recreatiedruk). Laat ons dan echter hopen dat er bij de mensen genoeg zelfdiscipline aanwezig zal zijn om deze stukjes inderdaad niet te betreden. Grondbroeders van open terrein zoals kuifleeuwerik en graspieper kunnen hierdoor terug de nodige rust vinden en er misschien weer meer tot broeden komen. Dat de wulp er mag komen broeden, daarvan kunnen we enkel maar dromen (vgl. Lust *et al.* 1995a).

3) Een weloverwogen aanpak van de publieke toegankelijkheid van het gebied door het aanleggen van omgevings-vriendelijke 'didactische' wandelpaden zou wenselijk zijn. De aanvang ervan is intussen begonnen, half februari van dit jaar, met de heraanleg van het pad tussen de Bronlaan en de centrale betonbaan (zie kaartje : SP). Hierbij werd het oude tegelpad vervangen door een kleischelpen-pad en op het overstroombare gedeelte is een loopbrug aangelegd. De oost-west-georiënteerde vochtige depressie, die door het oude pad was onderbroken, is nu gedeeltelijk terug open gemaakt; de waterrallen zullen er dankbaar voor zijn.

Het ontwerpen van nieuwe wandelpaden verdient echter de volle aandacht (en prioriteit), het zijn immers deze paden die de bezoeker moeten toelaten om kennis te maken met de bijzondere natuurwaarden van het gebied. Het doorlopen van een variatie aan landschapstypen blijkt zeer gewaardeerd te worden door wandelaars; contrastwerking is inderdaad medebepalend voor het genoegen dat de 'natuur' de mens verschaft. De oude betonweg-beddingen laten dit maar weinig toe, daarom lijkt het interessanter om een ander (didactischer) parcours uit te stippelen. Een aantal van de huidige ruitpaden komt hier misschien voor in aanmerking? Ook kunnen de ontwerpers zich laten inspireren door de bestaande kennis over fauna en flora van de 'zwinbosjes' (vgl. Ostyn 1983; De Raeve 1987; P.A. Lust 1987a, b; P.J. Lust 1987; Decler & Vandepitte 1987; Hoffmann 1988; Herrier 1989, 1992; P.A. Lust *et al.* 1995a, b en anderen) aangevuld met recente eigen expertises. Paden dus voor de rustzoekende wandelaar en natuurliefhebber, waar crossende mountainbikers en ruiters geen toegang tot hebben (inrichten van een 'sas' aan de ingangen) en waar hondenliefhebbers rekening dienen te houden met de omgeving én de wandelaars. Mensen voelen immers steeds meer de behoefte om het contact met het 'natuurlijke' te herstellen, met plaatsen van rust en harmonie, als compensatie van het hectische dagelijkse leven. Het hierboven vermelde pad wordt aan beide uiteinden inderdaad met een 'sas' afgesloten. Hierbij is tevens voorzien in een doorgang voor gehandicapten met een rolstoel. Zonder twijfel lovenswaardig, maar (agressieve) mountainbikers en ook fietsers rijden via deze doorgang gewoon het pad op (te zien aan de vele sporen in het schelpgruis), het aanwezige verbodsteken wordt gewoon genegeerd.

4) Voor de fietsers is het behoud van één doorsteek-verbinding (schelpenpad?) tussen de Zwinlaan en de parking van natuureservaat Het Zwin te overwegen, een aftakking naar het einde van de zeedijk (zoals die nu bestaat) is hierbij lang geen noodzaak. Anderzijds kan men in plaats daarvan opteren voor een verbinding tussen de zwinparking en de zeedijk, zodat fietsers (wielertoeristen en mountainbikers) aan de rand van het natuurgebied gehouden worden. Persoonlijk preferer ik deze laatste mogelijkheid omdat zij duidelijk kiest voor het weren van rijwielen uit het gebied en daardoor de wandelaar centraal stelt.

Het soms weinig respectvolle gedrag van fietsers ten opzichte van de wandelaar bepleit dit eens te meer. Blijkt tevens dat er dwars doorheen de 'zwinbosjes' een verbinding voor interventiediensten moet blijven bestaan. Onbegrijpelijk! Er zijn de zeedijk, het strand en de Graaf Léon Lippensdreef die deze diensten als doorgang kunnen gebruiken. Is het werkelijk nodig om zo'n infrastructuur in een natuurgebied te handhaven? Hoeveel keer zal ervan gebruik gemaakt worden?

5) Het 'wild' paardrijden in de duinen wordt nu stilaan aan banden gelegd, de tijd dat ruiters in de 'zwinbosjes' zelf hun paadjes creëerden is voorbij. Het zou echter zinvol zijn in samenwerking met het gemeentebestuur en de plaatselijke maneges een nieuw ruitercircuit uit te stippelen dat grotendeels (of nog beter volledig) buiten de 'zwinbosjes' loopt (b.v. langs de Hazegraspolderdijk, enz.), **nooit** in de duinen. Duidelijke signalisatie en afbakening ervan, gekoppeld aan controles in het veld zullen nodig zijn om deze opzet in goede banen te leiden.

6) Het overvloedig door honden als latrine en vrije loopruimte gebruiken van de hele omgeving vraagt ook om een oplossing. Door middel van kleine bordjes met het pictogram 'hond aan de leiband' en een daadwerkelijke controle door de natuurwachter zijn de eerste stappen gezet om het gewenste gedrag van hond en vooral baasje in het natuureservaat kenbaar te maken. Maar de reactie bleef niet uit; enkele verbodsbordjes moesten het ontgelden en er deed een petitie lijst de ronde (zomer 2004) waarin de 'baasjes' ijveren voor de 'vrije loop' van hun huisdier in de duinen. Niet iedereen is inderdaad even bereid jarenlange gewoontes meteen op te geven, vandaar de aanvankelijke tegenstand, die nu toch geleidelijk aan is bekoeld. Hondenpoep zorgt voor 'overlast' rond en nabij de ingang langs de Zwinlaan. Het kleine driehoekspleintje tegenover deze ingang zou echter de uitgelezen plek kunnen zijn om er het befaamde 'hondenhoekje' op te richten. Als de baasjes vooraleer ze met hondlief (aan de leiband) in het natuureservaat gaan wandelen eerst even dit toilet passeren dan kan een hoop mest geweerd worden. Maar hoe sensibiliseren we ze hiervoor? De honden zelf is niets te verwijten, zij hebben zeer zeker recht op vrije loopruimte, maar dan liefst op een speciaal hiervoor ter beschikking gesteld terrein. Het 'hondenprobleem' situeert zich evenwel in een ruimere maatschappelijke context. In de loop van het voorbije decennium is het aantal eigenaars van één (of meerdere) hond(en) bijzonder toegenomen, ook bij mensen die op een appartement wonen. De nood aan beschikbare vrije ruimte voor deze huisdieren is hierdoor evenredig gestegen. Natuurgebieden, waar het bovendien aangenaam wandelen is, moeten dan vaak deze vraag naar ruimte inwilligen. Ook op veel andere plaatsen in de gemeente blijkt er hondenoverlast te zijn; hoog tijd dus voor het gemeentebestuur om verder aan het probleem te sleutelen (bijvoorbeeld door het inrichten van loopweides).

7) Ander voor de 'zwinbosjes' belastend (menselijk) gedrag zijn : het golfspelen op duingraslandjes (Groenpleinduinen en perceel ten NO grenzend aan Tobroek) en het storten van tuin- en ander afval (waaronder recent ook enkele malen verdunde verfresten van schilderwerken) aan de rand van het reservaat (voornamelijk langs de Bronlaan). Aan het golven is inmiddels een einde gekomen. Blijkbaar bestond er een behoefte bij de 'kleine man' om zich ergens op een 'goedkope' manier te kunnen bekwamen in deze sport. In principe zou het immense golfterrein (van de Royal Zoute Golf Club) dat Knokke rijk is hier soelaas kunnen bieden. Misschien kan de gemeentelijke sportdienst dit ter harte nemen ? Dit is vrij ironisch gesteld, maar de realiteit is niet anders! Het aanbrengen van een kleine afsluiting (zoals ten dele in de Zwinlaan al gebeurd is) plus enkele verbodsbordjes kunnen het sluikstorten wellicht grotendeels tegengaan. Het aanbrengen van een gesloten houten hekwerk is, alhoewel erg drastisch, in sommige gevallen misschien te overwegen. Langs de Nieuwe Hazegradijk, ter hoogte van de Korte duinen, heeft dergelijke afsluiting met succes het illegaal storten verholpen.

8) Naast de 'fysische' aanpak van de 'zwinbosjes' is het ook belangrijk te werken aan een mentaliteitsverandering van de 'traditionele' bezoeker/gebruiker van het gebied, zoals duidelijk mag blijken uit de hierboven besproken knelpunten. De verspreiding van foldertjes met algemene informatie over het gebied en opgave van de 'gedragsregels' voor bezoekers en het in de lokale pers publiceren van de 'Kneitse natuurflitsen' (als dat niet klinkt) zijn, naast de concrete (bezoekersvriendelijke) interventies van de natuurwachter en een gepaste 'signalisatie' op het terrein, goede middelen om zo'n mentaliteitsverandering te bewerkstelligen. Frustrerend toch dat men er sinds het natuurbeschermingsjaar 1970 (35 jaar geleden) eigenlijk nog niet in geslaagd is om 'natuurvriendelijkheid' (in ruime zin) algemeen ingang te doen vinden. Het 'economisme' in onze samenleving daarentegen zegeviert, ten koste echter van 'natuur' en milieu.

Hoever willen we gaan ?

Na al het bovenvermelde biedt zich voor de 'zwinbosjes' tevens een nog veel verregaander mogelijkheid tot 'optimaliseren' van het gebied aan, met name het ontkavelen van plaatselijke weg- en infrastructuur doorheen het reservaat. Hierbij kom ik tot de gedachte die aanvankelijk aanleiding gaf tot dit schrijven : een **pleidooi voor het afbreken van het zuidelijke gedeelte van de Zwinlaan**. Inderdaad, begeef je je in dit deel van de Zwinlaan, gelegen tussen de Camille

Lemonnierlaan en de Bronlaan, dan kun je niet anders dan vaststellen dat deze ronduit de Groenpleinduinen 'afsnijdt' van de rest van de 'zwinbosjes' (zie kaartje). Lag deze weg er niet dan vormde het 'zwinbosjes-complex' samen met de Groenpleinduinen één natuurlijk geheel. Aaneenschakeling van natuurgebieden tot grote eenheden is toch een topic in verband met 'ruimtelijke structuur' ? Waarom dan hier de bestaande mogelijkheden niet onderzoeken ? We leven toch al in het meest versnipperde land van Europa zo blijkt uit recente satelietgegevens (Vantroyen 2004)! De circa 450 meter baan die hier zou mogen afgebroken worden gaat het grote probleem uiteraard niet oplossen, maar het is een signaal dat we er over nadenken en er, weliswaar met mondjesmaat, iets willen aan veranderen. Bij wijze van spreken zelfs in onze eigen achtertuin, de plaats waar meestal nooit aan geraakt mag worden. Er moet verandering komen maar dan steeds 'op een ander', nooit hier.

Het verwijderen van de weg, gecombineerd met een gepaste afsluiting zou meer 'rust' brengen in de nu verstoorde scheidingszone. De duingraslandjes aan weerszijden van de Zwinlaan zouden niet meer (over)betreden worden (bij recente beheerwerken echter werd langs de oostzijde van de laan wel al een ijzerdraad gespannen). Ook het autoverkeer en de parkeerruimte (plus afval) vallen hierdoor weg. De afbraak (voorjaar 2004) van de oude Swimming-pool-parking was voor het gemeentebestuur aanleiding om extra parkeergelegenheid te creëren in het betreffende gedeelte van de Zwinlaan. Tijdens het toeristische seizoen zal dit ongetwijfeld zorgen voor extra belasting (drukke, afval, lawaai, ...) van de aanpalende natuurgebieden. Zo was op 1 mei van dit jaar (een werkelijk zomershete dag) alle parkeerruimte in de zuidelijke Zwinlaan volzet; ik telde er toen 146 auto's, 1 mobilehome en 2 bestelwagens (langs 450 m weg!). Is het toelaten van zo'n drukke vlakbij een natuurgebied nog wel aanvaardbaar ?

Het afbreken van dit weggedeelte zou het verkeer naar de uiterste noordoosthoek van Het Zoete ontmoedigen, tenminste als men dit in het noordelijk deel van de Zwinlaan en de Lemonnierlaan ook zoveel mogelijk probeert aan banden te leggen. Zowaar een kans om de 'zwinbosjes' als stiltegebied verder uit te bouwen. Geheel stil zal het er momenteel nooit zijn omdat er in de lucht vrijwel doorlopend lijnvliegtuigen hangen en er, vooral tijdens de weekends bij mooi weer en in het zomerseizoen, sportvliegtuigjes, deltavliegers en helikopters maar al te graag het luchtruim boven Het Zwin doorkruisen. Misschien ook iets om beter te reglementeren ? Uit de hiernavolgende 'proef op de som' mag blijken hoe druk het boven onze hoofden soms kan zijn : op zaterdagmiddag 15 januari telde ik ter hoogte van de Oosthoek in het winterse blauwe luchtruim rondom 17 brommende 'boeings' en 1 brullend sportvliegtuigje. Echte stiltegebieden bestaan in Vlaanderen eigenlijk niet meer, overal zijn op de één of andere manier mechanische geluiden hoorbaar. Een vorm van verontreiniging

waarvan de repercussies op de mens wellicht onderschat worden (vgl. Lemaire 2002) en naar mijn gevoel door de milieubeweging nog te stiefmoederlijk behandeld wordt. Het ervaren van storend lawaai is echter subjectief waardoor het (bijvoorbeeld voor natuurgebieden) moeilijk wordt om tolerantienormen te bepalen; elkeen 'beleefd' geluid op zijn eigen manier. Gelukkig groeit de belangstelling voor 'stilte' (vgl. de cursus stiltegids van het CVN en de stiltewandelingen door Kris Struyf in Het Zwin georganiseerd). Voor natuurbeleving (waarbij alle 'zinnen' bijzonder open staan) kan dit soort achtergrondgeluiden erg storend zijn, ik ervaar ze dan vaak ook als 'auditieve pollutie'.

Mocht men dit stuk Zwinlaan afbreken dan is meteen ook wat 'lichtvervuiling' van de baan, met name 12 lantaarnpalen. De laatste jaren wordt het straatverlichtingsnet te Knokke-Heist met grote ijver uitgebouwd, verdicht en 'verklaart'. Plaatsen waar bijna geen mens komt worden daarbij soms volgepoot met verlichtingspalen. Zoals bijvoorbeeld langs de zuidkant van de Hazegradijk (ook deel van het natuurreservaat) waar tussen de politiekazerne en het ten oosten ervan gelegen boerderijtje nu vijf lantaarnpalen staan. Gelukkig branden er daarvan slechts twee; maar wanneer worden ook deze gedooft? Wie 's avonds vaak zijn blik naar omhoog richt om de sterrenhemel te aanschouwen weet wat het betekent om eens rustig in de donkerte te kunnen vertoeven ... helaas zijn ook zulke plaatsen in Vlaanderen heel zeldzaam geworden. En waarom dan niet de 'zwinbosjes' en omgeving behoeden voor 'buitensporige' verlichting?

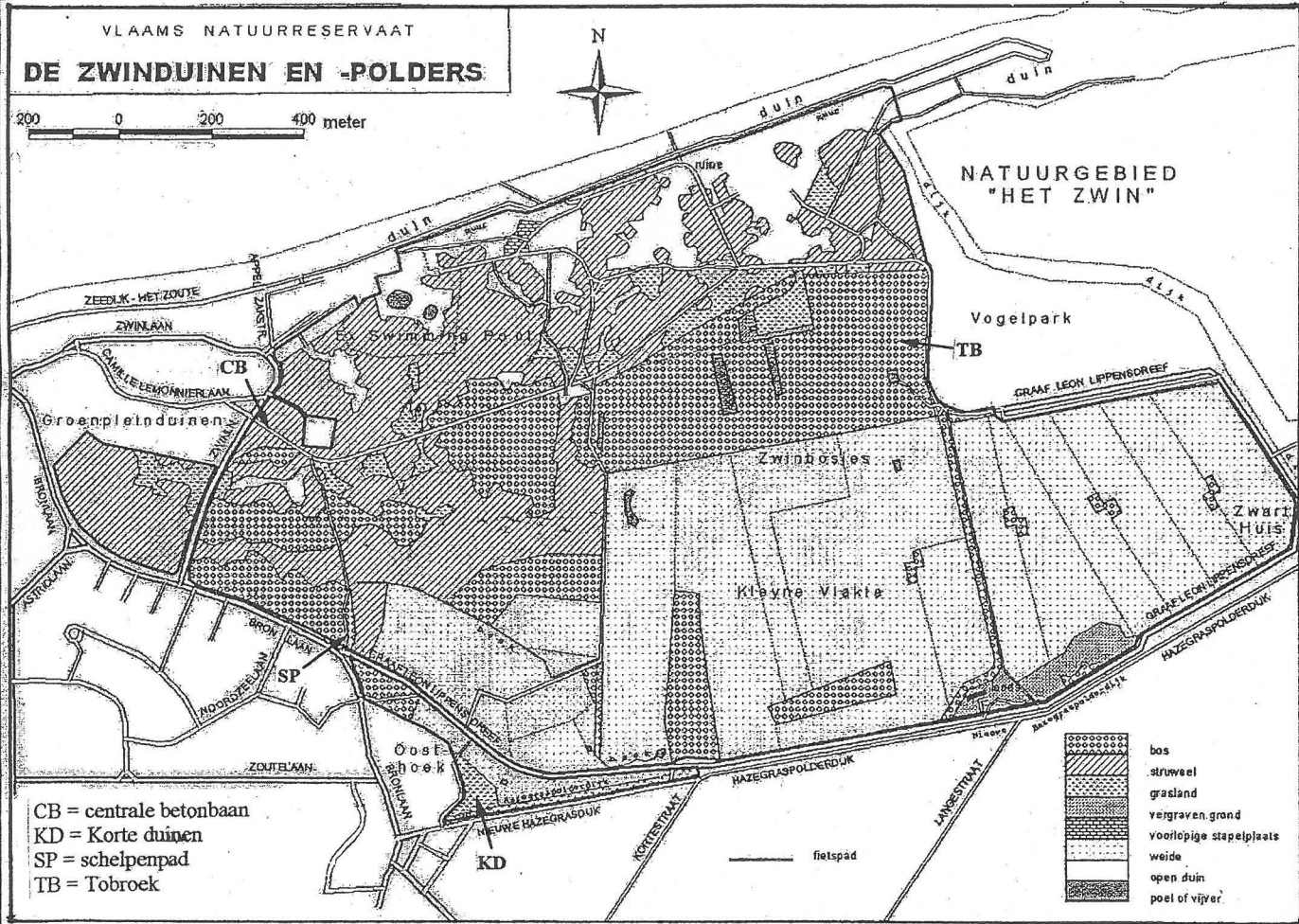
Kortom ...

...ik ben voorstander van een achtzame aanpak van het beheer en de herinrichting van de 'zwinbosjes', de 'natuur' kan hoogstens met zachte hand ergens toe uitgelokt worden. Hoe zacht die hand moet zijn blijft een open vraag en hangt af van de 'filosofie' en de 'sensitiviteit' (op de schaal van hun 'buitenmens' zijn) van de beheerders. 'Beheersen' leidt tot de reductie van de 'natuur' tot louter object en dwingt tot wat ze niet wil. 'Participeren' in de zelfordening van de 'natuur' omvat het erkennen van een 'natuurwerkelijkheid' dat onze 'cultuur' overstijgt en behelst een bescheiden menselijke opstelling met verregaande repercussies ... Natuurbeheer is niet alleen een actief doen, maar ook een passief 'laten' of invloed van 'buiten' (de mens) aanvaarden; geen rationeel plan maar een **poëtisch concept**. Het gaat hier om een dynamisch en

VLAAMS NATUURRESERVAAT

DE ZWINDUINEN EN -POLDERS

200 0 200 400 meter

flexibel gebeuren dat samen met het gebied zelf aan evolutie onderhevig zal zijn, waarbij in 'tijd en ruimte' heel veel bijsturing moet mogelijk zijn en waar als het goed is theorie en praktijk elkaar mogen ontmoeten en 'bevruchten'. Of, naar analogie van Wilhelm Schmid's denkbeelden over 'levenskunst' (sic) : natuurbeheer leidt niet tot een afgesloten werk maar kan een **work in progress** blijven; ze volgt evenwel altijd het model van de drie fasen : mogelijkheden ontdekken (1), een mogelijkheid realiseren (2), en dat zo kundig mogelijk doen (3) : een weg van duiding en interpretatie, die steeds weer nieuwe horizonten kan ontsluiten, ... Dat 'wij mensen' hierin niet zo nodig centraal hoeven te staan, maar dat de 'natuur' nu eens *alle* voorrang kan krijgen, zou om velerlei redenen een heel edel uitgangspunt kunnen zijn ... dat, op lange termijn, ongetwijfeld de appreciatie van het grote publiek zal krijgen ...

Dank aan Jan Haspeslagh en Steven Cerpentier (bibliotheek Vlaams Instituut voor de Zee) en aan Ingrid Jonckheere voor hun hulp bij het opsporen van literatuur.

Literatuur

- Anonymus (2003). Voorstel voor een duurzaamheidsbarometer voor de kust. Environmental Consultancy and Assistance (ECOLAS): Antwerpen, ix, 236 p.
- Brundtland, G.H. (ed.) (1987). *Our Common Future : The World Commission on Environment and Development*. Oxford University Press, Oxford, xv, 400 p.
- Cicin-Sain, B. & R.W. Knecht (1998). *Integrated Coastal and Ocean Management : Concepts and Practices*. Island Press, Washington, 517 p.
- Clark, J.R. (1996). *Coastal Zone Management Handbook*. Lewis Publishers, Boca Raton, 694 p.
- Decler, K. & B. Vandepitte (1987). Insecten in de Zwinbosjes : Zweefvliegen (Syrphidae). *Duinen* 1(3): 93-95.
- De Raeve, F. (1987). Flora en vegetatie van het Zwinbosjescomplex. *Duinen* 1(3): 60-75.
- De Raeve, F. (1989a). *Natuurontwikkelingsplan voor de Belgische kust : Eindverslag eerste fase, partim vegetatiekunde : Probleemstelling, theoretische basis, en overzicht van de ecologische processen in het duinlandschap, op grond van de inventarisatie van enkele sleutelgebieden. Onderzoeksproject van het Instituut voor natuurbehoud, in opdracht van de Vlaamse Gemeenschapsminister van Volksgezondheid en Leefmilieu*. Universiteit Gent, Leerstoel voor Morfologie, Systematiek en Ecologie van de Planten, 38 p.
- De Raeve, F. (1989b). Landschap en beheer van de kustduinen : Mag "natuur" ooit weer eens natuur worden ? In: Hermy, M. (red.). *Natuurbeheer*. Van de Wiele, Stichting Leefmilieu, Natuurreservaten en Instituut voor Natuurbehoud, Brugge, p. 125-143.
- De Raeve, F. (1989c). Sand dune vegetation and management dynamics. In: van der Meulen F., P.D. Jungerius & J.H. Visser (eds). *Perspectives in Coastal Dune Management*. Proceedings of the European symposium Leiden, September 7-11, 1987 The Netherlands.

- SPB Academic Publishing, Den Haag, p. 99-109.
- De Raeye, F. (1991). *Een overzicht van een aantal ecologische basisdeterminanten en hun potenties voor natuurontwikkeling in de duinen en aangrenzende gebieden langs de Belgische kust : Verslag van de tweede fase (1990-1991), partim vegetatiekunde, van het onderzoeksproject "Natuurontwikkelingsplan voor de Belgische kust", in opdracht van het Instituut voor Natuurbehoud*. Universiteit Gent, Laboratorium voor Morfologie, Systematiek en Ecologie van de Planten, 170 p.
- Doody, J.P. (2001). *Coastal Conservation and Management : An Ecological Perspective*. Kluwer Academic Publishers, Boston, 309 p.
- Dumoulin, E. (2005). De oostkust en haar duinen : kleine reflecties over kust-urbanisatie, natuurbehoud en de zwinbosjes (eerste deel). *Het NMOotje* 11(2): 4-15.
- Herrier, J.-L. (1989). *Vegetatiekundige bijdrage tot de landschapsæcologie van de duinstreek van het Zwin*. Licentiaatsverhandeling Rijksuniversiteit Gent, Deel I : tekst, 302 p. + bijlage.
- Herrier, J.-L. (1992). Fytosociologische classificatie van de duinstruwelen te Knokke-Heist. *De Groene Band* 85: 1-14.
- Herrier, J.-L. & K. Thomas (1995). The Belgian coast : First steps towards an integrated coastal zone management : In: Healy, M.G. & J.P. Doody (eds). *Directions in European Coastal Management*. Samara Publishing, Cardigan, p. 375-382.
- Herrier, J.-L. & I. Killemaes (2001). Synopsis of the Flemish coastal dune conservation policy. In: Houston, J.A., S.E. Edmondson & P.J. Rooney (eds). *Coastal Dune Management : Shared Experience of European Conservation Practice*. Proceedings of the European symposium Coastal Dunes of the Atlantic Biogeographical Region, Southport, northwest England, September 1998. Liverpool University Press, Liverpool, p. 316-325.
- Herrier, J.-L., M. Leten & K. De Smet (2001). Natuurbehoud en -ontwikkeling in het kustgebied : het belang van ondersteunend onderzoek. In: Mees, J. & J. Seys, eds (2001). *Beheer van kust en zee : beleidsondersteunend onderzoek in Vlaanderen*. Studiedag, Oostende, 9 november 2001. VLIZ Special Publication 4. Vlaams Instituut voor de Zee, Oostende, p. 56-60.
- Hoffmann, M. (1988). De mossen en korstmossen van de Zwinbosjes en de Kleine Vlake te Knokke-Zoute. *Muscillanea* 7: 5-14.
- Kay, R. & J. Alder (1999). *Coastal Planning and Management*. Spon Press, London, 375 p.
- Lemaire, T. (2002). *Met open zinnen : Natuur, landschap, aarde*. Ambo, Amsterdam, 359 p.
- Lust, P.A. (1987a). Broedvogels van de Zwinbosjes. *Duinen* 1(3): 80-91.
- Lust, P.A. (1987b). Insecten in de Zwinbosjes : Sprinkhanen (Saltatoria). *Duinen* 1(3): 96-98.
- Lust, P.A., F. De Scheemaeker & L. Gilis (1995a). Broedvogelinventarisatie van enkele duingebieden aan de Vlaamse oostkust (Zwinbosjes te Knokke tot Vosseslag te De Haan) in 1993 : Deel 1, tekst en tabellen. *Mergus* 9(3): 149-450.
- Lust, P.A., F. De Scheemaeker & L. Gilis (1995b). Broedvogelinventarisatie van enkele duingebieden aan de Vlaamse oostkust (Zwinbosjes te Knokke tot Vosseslag te De Haan) in 1993 : Deel 2, figuren. *Mergus* 9(4): 453-572.
- Lust, P.J. (1987). Paddestoelen in het Zwinbosjes-complex. *Duinen* 1(3): 76-79.
- Martinez, M.L. & N.P. Psuty, (eds) (2004). *Coastal Dunes : Ecology and Conservation*. Springer-Verlag, Berlin, xxiv + 386 p.
- Mees, J. & J. Seys, (eds) (2001). *Beheer van kust en zee : Beleidsondersteunend onderzoek in Vlaanderen*. Studiedag, Oostende, 9 november 2001. VLIZ Special Publication, 4. Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ) : Oostende, 82 p.
- Meffe, G.K. & C.R. Carroll (1994). *Principles of Conservation Biology*. Sunderland, Massachusetts.

- Ostyn, G. (1983). De Zwinbosjes te Knokke-Heist. *Monumenten en Landschappen* 2(3): 24-28.
- Paredis, E., Th. Block & J. Van Assche (2001). *Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied*. Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK, 66 p.
- Provoost, S., G. Rappé, C. Ampe, M. Leten, M. Hoys & M. Hoffmann (1996). *Ecosysteemvisie voor de Vlaamse kust : II. Natuurontwikkeling*. Universiteit Gent en Instituut voor Natuurbehoud i.o.v. AMINAL afdeling Natuur, Brussel, 130 p., viii p. + bijlagen.
- Provoost, S., C. Ampe, D. Bonte, E. Cosyns & M. Hoffmann (2002). Ecology, management and monitoring of dune grassland in Flanders, Belgium. In: EUROCOAST (ed.). *The Changing Coast*. Littoral 2002, Proceedings of the 6th International symposium on Coastal Zone Research, Management and Planning, Porto, 22-26 September 2002. EUROCOAST & EUCC, Porto, p. 11-20.
- Provoost, S. (2004). Het kustecosysteem. In: Provoost, S. & D. Bonte (red.). *Levende duinen : een overzicht van de biodiversiteit aan de Vlaamse kust*. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 22, Brussel: 10-45.
- Provoost, S. & D. Bonte (2004). Biodiversiteit en natuurbehoud. In: Provoost, S. & D. Bonte (red.). *Levende duinen : een overzicht van de biodiversiteit aan de Vlaamse kust*. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 22, Brussel: 366-415.
- Provoost, S., M. Hoffmann, D. Bonte & M. Leten (2004). Landschap en beheer van de kustduinen. In: Herny, M., G. De Blust & M. Sloomackers (red.). *Natuurbeheer*. Davidsfonds i.s.m. Argus vzw, Natuurpunt vzw en het IN, Leuven: 265-305.
- Schmid, W. (2005). Het onvermijdelijke. *Filosofie Magazine* 14(2) : 24-26.
- Vantroyen, J.-C. (2004). La Belgique, la plus morcelée. *Le Soir* 266(15 novembre 2004) : 1.
- Zweers, W. (1995). *Participeren aan de natuur : Ontwerp voor een ecologisering van het wereldbeeld*. Jan van Arkel, Utrecht, 527 p.

Emmanuel Dumoulin
 H. Consciencestraat 67
 8300 Knokke-Heist